

3. Lelecz, M., 1942. New books: Pasichnyk: Storytelling. National Library. – Ch. 10 / M.Lelecz // Literary Sunday. – 1942. – R. II. – Ch. 7. – P. 71.
4. Literary dictionary-directory, 2007 / Ed. R.Gromyaka, Y.Kovaliva, V.Teremka. – K.: VC «Academy», 2007. – 752 p.
5. Markus, V., 1944. New books: F.Pasichnyk. Sin and other stories. National Library. – Ch. 30 / B.Markus // Literary Sunday. – 1944. – R. IV. – Ch. 17. – P. 202-204.
6. Mikhailovskaya, N., 1998. Tragic optimists. Existential philosophizing in the Ukrainian literature of the nineteenth and first half of the twentieth century / N.Mikhailovskaya. – Lviv: World, 1998. – 212 p.
7. Nebeso, B., 1991. Love Triangle: Ivan Franko – People – Modernism / B.Nebeso. – Contemporaneity. – September – 1991. – Ch. 9 (365). – P. 17-25.
8. Nedzelsky, Y., 1942. Critical Notes on the Works of F.Potashniak / E.Nedzelsky // Russian Words. – 1942. – P. 42-47.
9. Patushnyak, F., 1962. Motherland: Stories and Part 3 of the novel «Flood» / F.Patushniak. – Uzhgorod: Transcarpathia. region kn.-gas. Type-in, 1962. – 240 p.
10. Patushnyak, F., 2011. Native literature / F.Patushniak // Patushnyak F., Petrovich I. Enemies of the Ossian bourgeoisie / Arranged by I. Petrovtsy. – Axis, 2011. – P. 461-462.
11. Patushnyak, F., 2003. Worldview of the Transcarpathian people / F.Patushnyak // Patushnyak F. I'm Infinite (Essays on the History of the Transcarpathian Philosophy). – Uzhgorod: Grazhda, 2003. – P. 75-88.

В статье исследуются ментальные особенности закарпатских украинцев в научных и художественных произведениях Ф. Потоушняка. Внимание сосредоточено на новеллистике писателя и его этнопсихологических и этнографических трудах «Мировоззрение закарпатского народа», «Закарпатская украинская этнография». Установлено, что научно-творческая деятельность Ф. Потоушняка является ярким воплощением его идейных убеждений. Закарпатоукраинский художник глубоко изучал и систематизировал философию, этнографию и этнопсихологию края, которое предоставило ему возможность отразить целостную картину духа закарпатского украинца в базовых психоментальных чертах.

Ключевые слова: ментальность, Федор Потоушник, этнопсихология, закарпатоукраинцы, новеллистика, региональный психотип.

Maria Shynkar, Anna Snozyk. Ethnopsihologicheskie studios by Fyodor Patushnyak. For literary critics, ethnopsychology is interesting because in its researches folklore and fiction of different epochs are widely used as a material that reflects the features of the Ukrainian mentality. The scientific and creative activity of F. Patushniak is a vivid embodiment of his ideological beliefs. Transcarpathian Ukrainian artist deeply studied and systematized the philosophy, ethnography and ethnopsychology of the region, which gave him the opportunity in his own artistic work, first of all, in the novels, to depict a coherent picture of the specifics of the spirit of Transcarpathian Ukrainian in basic psychological traits. The writer departed from the practice of ethnographic writing of his predecessors and worked in the framework of modern literature, which placed the person in the center of attention, "its internal problems and mental processes". The purpose of the present study is to outline the mental profile of Transcarpathian Ukrainian in F. Potushniak's journalism and its ethnopsychological and ethnographic works. The psychological structure of the nature of Transcarpathian Ukrainian F.Potushnyak explored mainly in the writings "Worldview of Transcarpathian people" and "Transcarpathian Ukrainian ethnography". The researcher outlined the main characterological features of the psychotype of a Ukrainian of Zakarpattya at the beginning of the 20th century: mysticism, superstition, great attachment to his native chip - his land, nature, family, distrust and humiliation, and, at the same time, a protest against social injustice. F.Potushnyak emphasized such distinctive features of the Transcarpathian temperament from other regional ethnotypes of Ukrainians, such as collectivism and rationalism, as opposed to individualism and cordocentrism. Ethnopsihologicheskie research F.Potushniak organically complements his novels, where the mentality of Transcarpathian Ukrainians is revealed directly in psycho-behavioral reactions to vital, often boundary situations. F.Potushnyak, armed with ethnoscological knowledge, in his own novels, was modeling a characteristic character portrait of Ukrainians of the historical and ethnographic region of Transcarpathia. The writer pointed to the problems of a complex of fear, superstition, low-levelness, humiliation of Transcarpathians. Focusing on the disadvantages of ethnonality of Ukrainians in Transcarpathia is aimed at eliminating them, improving people's self-perfection, and improving the people's spirit. Covering such benefits as freedom of love, protest against social injustice and ties with the earth, the family points to the unique, proud and highly moral nature of Transcarpathian Ukrainians.

Key words: mentality, Fyodor Patushniak, ethnopsychology, Transcarpathians, novels, regional psychotype.

УДК 14:159.955(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-260-264

Lechner Ilona,

doktorjelölt, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Magyarország tanár, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász

A FOGALMI METAFORÁK SZEREPE A BŰN FOGALOM KONCEPTUALIZÁCIÓJA SORÁN

A tanulmány részletesen foglalkozik a konceptualizációs folyamattal, a nyelv, a gondolkodás valamint a kultúra összefüggéseivel. Bemutatja a fogalmi metafora-elmélet legfőbb jellemzőit, illetve kihangsúlyozza annak fontos szerepét a konceptualizáció során. Az elmélet szerint elvont fogalmakat konkrét fogalmak segítségével érthetünk meg. Ezt a folyamatot a 'bűn' fogalom példáján mutatja be számos példát sorakoztatva fel.

Kulcsszavak: konceptualizáció, fogalmi metafora, fogalmi metafora-elmélet, elvont fogalmak.

Bevezetés: problémafelvetés Egy fogalomnak csak akkor van jelentése számunkra, csak akkor hordoz információt, ha azzal kapcsolatosan van bármilyen tapasztalatunk. A jelentés valójában azonos a konceptualizációval [1: 243]. Egy fogalom konceptualizációja, vagyis jelentésének megalkotása elménkben különböző kognitív folyamatok, pl. kategorizáció, fogalmi keretek (framek) létrehozása, metafora, metonímia, fogalmi integráció, alak-háttér elrendezés, képi séma stb. eredményeként történhet meg, mely folyamatok nagy része testi tapasztalatainkra vezethető vissza. A fogalmak között egy framen

belül metonimikus, különböző framek fogalmi között pedig metaforikus kapcsolatokat hozhatunk létre. Testi, valamint a perceptuális észlelés során szerzett tapasztalatainkból képi sémákat építünk fel, melyeket felhasználunk mentális terek, és további kapcsolatok létesítésére. Mindezek hozzájárulnak a fizikai, szociális és kulturális környezetünkben lévő tárgyak/események/fogalmak értelmezésének sikerességéhez, vagyis a jelentés megalkotásához.

A kognitív mechanizmusok nem tudatosan működnek, és nélkülük lehetetlen lenne számunkra értelmezni a körülöttünk lévő világot

entitásait. A konceptuális folyamatok funkciója nem más, mint hogy segítségünkre legyenek fogalmi rendszerünk felépítésében, valamint az új tapasztalatok értelmezése által annak bővítése, változtatása során [8]. Az alábbiakban a kognitív mechanizmusok közül részletesen foglalkozom a fogalmi metaforával a 'bűn' absztrakt fogalmat használva fel példaként. A 'bűn' egy olyan fogalom, ami minden ember gondolkodásában jelen van, áthatja életünket attól függetlenül, hogy valaki vallásosnak vallja-e magát vagy sem. Mégis ha meg kellene magyaráznunk, mi is a 'bűn', minden valószínűség szerint elgondolkoznánk a definíción. A bűn szorosan összekapcsolódik a vallással. Jelen tanulmány viszont nem foglalkozik a fogalom különböző egyházak által meghatározott definíciók részletes teológiai értelmezésével. A cikkben a fogalmat a kognitív tudomány felől közelítem.

Az utóbbi kutatások és publikációk eredménye A témában számos nemzetközi nyelvész, kutató munkájára támaszkodhatunk. Fogalmi rendszerünk alapja az agy, amely támogatja a konceptualizáció során végbemenő konstruálási műveleteket. A fogalmi rendszer az agyi idegsejtek, pontosabban azok működése révén, túlnyomó részt perceptuális tapasztalataink alapján épül fel [3], tehát a világot olyan fogalmak által értelmezzük, melyek jelentése perceptuális tapasztalataink eredményeként jött létre. Ez az elmélet radikálisan ellentmond annak az elképzelésnek, miszerint a jelentést referencia segítségével kapjuk meg, vagyis egy fogalom és egy entitás között referenciális viszony valósul meg [2].

Az ember konceptuális rendszere tehát egy modális rendszer, melynek legfőbb jellemzője, hogy az értelmezési folyamatban központi szerepet játszanak a testi tapasztalatok, a kulturális tényezők, a kontextuális hatások. Ebben a rendszerben központi szerepet kap a fogalmi metafora. A metaforákat hagyományos értelemben a költői képek közé sorolják és azok értelmezését az irodalmárok feladatának tartják. A metaforák funkciója eszerint valamilyen művészi vagy retorikai hatás elérése. A kognitív nyelvelmélet követői szerint a diszciplína fő feladata a természetes nyelv metaforikájának leírása, mivel a fogalmi metafora az egyik alapvető eszköze a konceptualizációs folyamatnak [1].

A fogalmi metafora-elmélet (cognitive metaphor theory, CMT) kognitív nyelvészeti elméletét Lakoff és Johnson (1980) *Metaphors We Live By* című könyvükben fejtették ki. Ez volt az alapmű, melyre a kognitív nyelvészek további kutatásaikat alapozták, kiegészítve, bővítve az elmélet atyjainak nevezhető nyelvészek eredeti gondolatait. *Kövecses* [4] megfogalmazásában a fogalmi metafora kognitív nyelvészeti szempontból egy fogalmi tartomány (céltartomány, *target domain*) egy másik fogalmi tartomány (forrástartomány, *source domain*) terminusai általi megértése. Megállapítja, hogy a „metaforákat a köznapi emberek is a legkisebb erőfeszítés nélkül használják (anélkül, hogy ennek tudatában lennének), ez nem csupán a különlegesen tehetséges emberek kiváltsága” [4: 14]. A fogalmi metaforák nyelvi megnyilvánulásai a metaforikus nyelvi kifejezések. A metaforák viszont nem csak nyelvi, hanem fogalmi szinten léteznek konceptualizációs rendszerünkben. Lakoff és Johnson megfogalmazásában „a fogalom metaforikusan strukturált, a tevékenység is metaforikusan strukturált, és ebből következik, hogy a nyelv is metaforikusan strukturált.” [9: 5]. A különböző domének között átjárhatóság áll fenn, ami azt jelenti, hogy az egyiket interpretálhatjuk a másikban lévő tudás által. Ez a folyamat valójában a metaforikus gondolkodást [5]. A metafora *Banczerowski* megfogalmazásában „olyan eszköze az embernek, amely lehetővé teszi bizonyos absztrakt cselekvések és tartalmuk konkrét módon történő kifejezését. A metaforának köszönhetően az ember jobban felfogja azt, amit képtelen teljes egészében megérteni, nevezetesen az érzelmeket, az értékeket, a pszichikai folyamatokat” [1: 322]. Kutatásom során a metaforikus nyelvi kifejezések elemzését a felvázolt fogalmimetafora-elméletre alapozom.

A kutatás célja és eredményei A kutatás célja tehát annak felderítése, hogy a beszélők által spontán használt metaforikus nyelvi kifejezések alapján milyen konceptualizációs folyamatra következtethetünk. Ennek megértéséhez szükséges beszélni a metaforák részeiről, típusairól, alapjáról, illetve a metaforakutatás szintjeiről.

A fogalmi metaforákat tehát a már említett két tartomány alkotja, a forrás- illetve a céltartomány, melyek között ún. *leképezések* (*mapping*) jönnek létre. A CMT szerint a metaforikus leképezések rendszerében az absztrakt fogalom (céltartomány) bizonyos elemi kivetítődnek a konkrétabb (forrástartomány) fogalom megfelelő elemeire, ami ezáltal hozzájárul a biztosít az elvont fogalomhoz, így segítve annak megértését. Ez a folyamat többnyire a konkrétól az elvont felé haladva történik, ezt nevezzük *egyirányúság elvének* [4]. A tisztánlátás érdekében nézzünk egy példát. Gyakran hallunk például olyan kifejezéseket pároktól, mint *'kapcsolatunk megfeneklett'*, *'válaszúthoz értünk'*, *'hosszú utat tettünk meg'*, stb. Ezek az idiomatikus kifejezések a SZERELEM UTAZÁS kognitív metaforára épülnek, melynek a következő leképezési rendszere van [4: 23]:

<i>Forrás: UTAZÁS</i>	<i>C</i>	<i>Cél: SZERELEM</i>
az utazók	→	a szerelmesek
a jármű	→	a szerelmi kapcsolat
az utazás	→	a kapcsolatot alkotó események
a megtett távolság	→	a kapcsolatban elért haladás
az úton lévő akadályok	→	a kapcsolat nehézségei
választuk, hogy merre menjenek	→	a szerelmesek döntései
úti cél	→	a kapcsolat célja

A forrástartomány nem minden elemét vetítjük rá a céltartományra, hanem az épp aktuális kontextusnak megfelelően válogatunk közülük. A forrástartománynak számtalan különböző aspektusa van, melyek közül válogatunk és hozzárendeljük őket a céltartomány megfelelő aspektusaihoz.

Fontos azonban megjegyezni, hogy alapvető mentális képességünk betartani az ún. invarianciaelvet, mely szerint: „Figyelembe véve a metaforikus leképezésekben részt vevő aspektus(oka)t, annyi tudást képezz át a forrástartományból a céltartományba, amennyi még koherens a céltartomány képiséma-tulajdonságaival!” [4: 114]. Ezáltal a forrástartomány megőrzi lényegi szerkezetét, *invariáns* [4] marad.

Felmerül kérdés azonban, hogy mi alapján választunk egy céltartományhoz forrástartományt? Vajon bármelyik konkrét fogalom keresztül értelmezhetjük-e bármelyik elvont fogalmat?

A hagyományos metaforaelmélet szerint a két fogalom között hasonlóság áll fenn, vagyis a csak akkor tudunk az egyikről a másikon keresztül beszélni, ha azok valamiféleképp hasonlítanak egymásra. Példaként említhetjük a „rózsás arc” kifejezést, ahol a rózsza színe, illetve a borszín között vélünk hasonlóságot felfedezni. Ezt azonban nem egy konvencionális szóhasználattal fejezzük ki, hanem metaforát, mint a beszéd díszítő elemét használva. Nem mondhatnánk ugyanis azt, hogy „arcának égkékje”, mivel az égbolt és az arcbőr színe között nincs semmilyen hasonlóság [4].

A kognitív nyelvészet azonban cáfolja, hogy a fogalmi metaforában részt vevő két fogalom között valós hasonlóság lenne. A diszciplína képviselői amellett érvelnek, hogy a fogalmi metaforák alapja lehet a forrás- és céltartomány közötti analóg kapcsolat, valamint a testi tapasztalatok korrelációja [5]. E felfogás szerint a fogalmi metafora nem hasonlóságon alapul, hanem a *tapasztalati alap* (*experiential basis*) [9] motiválja. A mindennapi élet során szerzett tapasztalatainkat, testi tapasztalatainkat használjuk fel a metaforaalkotáshoz. Ahhoz, hogy teljesítsük egy kitűzött cél, el kell jutnom valahová. Ha pl. be akarok vásárolni, el kell mennem az üzletbe. Ha az életben kitűzött célt akarok elérni, ahhoz is valamilyen módon el kell jutnom. Ez a tapasztalat motiválja tehát a CÉLOK ÚTI CÉLOK fogalmi metaforát. Amikor dühösek vagyunk valami miatt, testi forróságot érzünk. Ez a motivációs alapja a DÜH FORRÓSÁG metaforának.

A fogalmi több szempont alapján csoportosíthatjuk, mégpedig konvencionálisuk, funkciójuk, természetük, illetve generikus vagy specifikus jellegük szerint [4].

Attól függően, hogy a metafora milyen mértékben van beágyazódva egy nyelv közösség beszélőinek mindennapi kommunikációjába, az lehet konvencionális, illetve újszerű. A fogalmi metaforák és a metaforikus nyelvi kifejezések konvencionális avagy újszerű jellege nem feltétlenül jár együtt, egyik nem szükségszerűen következik egymásból. Egy konvencionális fogalmi metafora nyelvi

megnyilvánulásai lehetnek akár újszerű metaforikus kifejezések is a beszélők nyelvi kreativitásától függően. Az újszerűség egyik leggyakoribb forrása a költészet, az irodalmi alkotások, publicisztika. Ritkábban fordul azonban elő, hogy egy céltartományt újszerű forrástartományon keresztül konceptualizálunk, vagyis újszerű fogalmi metaforára alapul. Lakoff és Johnson példaként említi A SZERLELEM MÚALKOTÁS, illetve AZ ÉLET EGY TÜKÖR fogalmi metaforákat.

Funkciójuk alapján a fogalmi metaforák három csoportját különböztetjük meg: a) szerkezeti (strukturális), b) ontológiai, c) irányultsági (orientációs) metaforák [9]. Ezek közül a szerkezeti metaforák forrástartományairól rendelkezünk a leggazdagabb és strukturáltabb tudással, ami által megragadjuk a céltartományt a leképezések, megfelelések alapján. Az ontológiai metaforák ezzel szemben sokkal általánosabb értelmezést tesznek lehetővé a céltartományról, azokat általános kategóriákba sorolják. Ennek oka, hogy a forrástartományként használt tárgyakról, eseményekről, tartályokról kevésbé specifikus tudásunk van. Funkciójuk az, hogy „átláthatóvá teszik a körülhatárolt szerkezettel nem rendelkező fogalmakat.” [4: 50]. Az ontológiai metaforák révén könnyebb a fogalmakat tovább strukturálni a szerkezeti metaforák segítségével. Az orientációs metaforák biztosítanak a legkevesebb fogalmi struktúrát a céltartomány számára. A csoport elnevezéséből is kikövetkeztethető, hogy olyan metaforáról van szó, melyeket alapvető térbeli irányokon alapuló tapasztalataink (pl. felfelé-lefelé-irányultság, közép, elől, hátra) motiválnak. „Koherencia-metaforaként” [4] is nevezik őket, mivel funkciójuk az, hogy bizonyos elvont fogalmakat, melyeket hasonlóképp értelmezünk, koherens csoportokba rendezzenek, pl. A JÓ DOLGOK FENT vannak, A ROSSZ DOLGOK LENT vannak, A TÖBB FELFELÉ IRÁNYULTSÁG, A KEVESEBB LEFELÉ IRÁNYULTSÁG.

Természetüknek fogva kétféle metaforát különböztetünk meg. Az eddigiekben olyan metaforákról beszélünk, melyek forrástartományairól bizonyos többé vagy kevésbé gazdag és strukturált tudással rendelkezünk. A metaforák másik csoportja viszont bizonyos képi sémák elemeit adaptálják a forrástartományból a céltartományra. Ezeket *képiséma-metaforáknak* (*image-schema metaphors*) nevezük [4: 52], melyek a szerkezeti metaforákkal ellentétben nem rendelkeznek gazdag leképezési rendszerrel, mivel a forrástartomány vázlatosak (sematikusak). Leggyakoribb képi sémák a TARTÁLY séma, a RÉSZ-EGÉSZ séma, a KAPCSOLAT séma, ERŐ séma stb. A metaforákat megkülönböztethetjük aszerint is, hogy mennyire általánosak vagy specifikusak. Az ESEMÉNYEK CSELEKVÉSEK általános metafora specifikus megnyilvánulásai például A HALÁL TÁVOZÁS vagy A SZÜLETÉS ÉRKEZÉS fogalmi metaforák. Az általános fogalmi metaforák vázlatos szerkezettel rendelkeznek, és sajátos funkciójuk van, fontos szerepet játszanak például a közmondások metaforikus konceptualizálásában.

A metaforakutatás három szintjét különböztetjük meg attól függően, hogy konkrétan mi áll a kutató érdeklődésének középpontjában. Kövecses szerint ez a három szint:

1. Az egyén fölötti (szupraindividuális) szint: ezen a szinten a metaforákat kontextus nélkül, a beszélőtől elvonatkoztatva vizsgálják.

2. Az egyén szintje (individuális): a beszélők fogalmi rendszerében létező metaforákkal foglalkoznak elsősorban a pszicholingvisták és a kognitív pszichológusok.

3. Az egyén alatti (szubindividuális) szint: a kutatók olyan testi és érzékelési tapasztalatokat vesznek szemügyre, amelyek a fogalmi metaforák alapjául szolgálhatnak, motiválják azok létrejöttét [4].

A kognitív nyelvészeti kutatásokat az elméleti nyelvészek többnyire az egyén fölötti szinten végzik. Elemzéseik során azonosítják a különböző nyelvekben fellelhető konvencionizált fogalmi metaforákat és azok rendszerét. Ezek főleg korpusznyelvészeti kutatások szótárak, nyelvi adatbázisok anyagát elemezve, amelyeket a „felülről lefelé” (top down)[12] vizsgálati módszerrel végeznek, ami azt jelenti, hogy szótári példák alapján feltételezik bizonyos fogalmi metaforák létezését.

A szövegkörnyezet ignorálása, és az intuitív példák vizsgálata miatt számos kritika érte a kognitív metaforaelméletet [6]. Ezekre reagálva véli fontosnak Kövecses világosan elkülöníteni a fent említett szinteket, illetve a különböző szinteken történő kutatások célját. Az egyén szintjén ugyanis konkrét metaforikus nyelvi kifejezések

beazonosítása történik. Kutatóként tehát a vizsgálat során „alulról felfelé” (bottom up) építkezünk oly módon, hogy „nagy számú kifejezést (pl. teljes korpuszokat) vizsgálunk meg, a metaforikus kifejezéseket szisztematikusan, egy jól meghatározott protokoll segítségével azonosítjuk be, majd megnézzük, hogyan viselkednek a metaforikus elemek a konkrét szituációban (szemantikai, strukturális, pragmatikai, esztétikai stb. szempontokból), és esetleg egy többlépcsős folyamat végén jutunk el fogalmi metaforák posztulálásához. Az ilyen jellegű vizsgálatokban tehát figyelmünk középpontjában a nyelv és a nyelvi metaforák, valamint ezek viselkedése áll.” [6: 88]. E két vizsgálati módszer ki kell egészítse egymást, amennyiben célul tűztük ki egy absztrakt fogalom minél pontosabb leírását. A kvantitatív vizsgálatokat intuitív kvalitatív elemzéssel kell kiegészíteni.

Egy korábbi kutatás során a Károli Gáspár fordítású biblia teljes szövegét vizsgáltam meg [10]. A keresés egyszerűsítése érdekében az interneten online elérhető bibliát használtam. A 'bűn' keresési kifejezés megadásával névszói használatban 676 találatot kaptam. Az Ószövetségben 446, míg az Újszövetség 230 alkalommal fordul elő a keresett szó.

Az ily módon összegyűjtött bibliai részleteket tartalmi elemzésnek vettem alá, mely során kiválogattam a bűn fogalommal kapcsolatos metaforikus nyelvi kifejezéseket, melyek a vizsgálati korpuszt alkották. Felvetődik azonban a kérdés, hogy melyik kifejezés mondható metaforikusnak. Ennek megállapítására az ún. metafora-azonosítási eljárás elveit (metaphor identification procedure, MIP) vettem figyelembe, amelyeket a közelmúltban létrejött *Pragglejaz csoport* [11] tagjai dolgoztak ki. Ezt a többlépcsős eljárást alkalmazva kizárható a szubjektívítást, a kutató nyelvi intuíciója [7: 5]. A metaforikus nyelvi kifejezések alapján fogalmi metaforákat gyűjtöttem össze, majd következő lépésként a tisztánlátás érdekében rendszereztem azokat.

A kutatás eredményeként megállapítható, hogy a 'bűn' következő fogalmi metaforái vesznek részt a konceptualizációs folyamatban.

A BŰN ÉLŐLÉNY metafora

A vizsgálati korpuszban számos metaforikus nyelvi kifejezést találunk, melyek azt bizonyítják, hogy a magyar nyelvben él az említett fogalmi metafora.

A BŰN ÉLŐLÉNY fogalmi metafora létre szolgál bizonyítékul a következő összefoglalás, melyről érdemes megjegyezni, hogy a fogalmi metaforán kívül dönt betűvel, hely szűke miatt csak egy nyelvi példát tüntetnek fel, de természetesen a korpuszban további példák is fellelhetők.

A BŰN nem más, mint

- EMBER / ÁLLAT → *a bűn az ajtó előtt leselkedik*
- ÜLDÖZŐ ÉLŐLÉNY → *bűnötöknek büntetése utolér titeket*
- ÉLŐLÉNY, amelynek változhat a kora, idősebb lehet → *minden bűneinket öregbítettük*

– KERESKEDŐ → *magokat teljesen eladták a bűnnek*

– ÉLŐLÉNY, ami lehet szaporítani → *sokasítá Amon a bűnt*

– ÉLŐLÉNY, amivel harcolunk, ami le tud győzni minket →

bűneim erőit vettem rajtam

– ÉLŐLÉNY, ami csábít vagy kísért → *a megkörmökező bűnt*

– ÉLŐLÉNY, aki lehet SZÜLŐ → *a bűn gyermekei*

– ÉLŐLÉNY, aki lehet a szülő GYERMEKE → *bűnt szül*

– EMBER, aki elárulhat valamit, tanúskodik valaki ellen megfoszt a jótól, → *bűneink bizonyosságot tesznek mi ellenünk, → bűneitek fordították el ezeket töletek, → bűneitek fosztottak meg titeket e jótól*

– ÚR, URALKODÓ → *szolgája a bűnnek, → felszabadult a bűn alól,*

– ÉLŐLÉNY, amelynek van teste, vannak indulatai → *a bűnnek teste, levetkezvén az érzéki bűnök testét*

– ÉLŐLÉNY, ami egy másik élőlényben van, esetleg kárt tesz benne (TARTÁLY séma) → *a bennem lakozó bűn, → kárhóztatá a bűnt a testben*

– ÉLŐLÉNY, aminek van ereje → *a bűn ereje pedig a törvény*

A BŰN TÁRGY fogalmi metafora

A BŰN nem más, mint

– TÁRGY, amelynek

– van súlya (nehéz) → *a bűnök megnehezédtek*

– van mérete, ami változhat → *nagy bűnt hoztál → bűnt növelitek*

- TÁRGY, amit
- lehet viselni, mint pl. egy **ruhadarabot** → *viseljed a bűn terhét,*
- meg lehet osztani másokkal → *ne légy része a más bűneiben*
- ki lehet váltani (**áruclikk**) → *a bűnért való pénz, →bűnök váltásáért*
- ami mozgatható → *bűnt ne vigyenek oda*
- amitől különböző módon meg lehet szabadulni:
- el lehet rejtteni → *háta mögé vet* (A LÁTÁS TUDÁS metaforából adódik, hogy ha valami a hátam mögött van és ezáltal nem látom, akkor nem tudok róla)
- valaki elveheti azokat → *elveszi a világ bűnét*
- amiről megfedeznek → *bűneikről meg nem emlékezem*
- át lehet hátrítani másra → *tulajdonítsad nekünk a bűnt*
- amit meg lehet semmisíteni → *letöröltem... mint felhőt a bűneidet*
- amit lehet gyűjteni → *bűnre bűnt halmozzanak*
- amit nyilvántartásba lehet venni → *bűnököt számon tartod*
- amit magunk után vonszolunk → *a vétket hazugságnak kötelein vonszák, és a bűnt mint szekeret köteleken*
- ami elveszhet, és amit lehet keresni → *kerestetik az Izráel bűne*
- A BŰN ÁLLAPOT metafora
- A bűn egy olyan **ÁLLAPOT**
- amibe bele lehet keveredni **nem szándékosan, véletlenül** → *nagy bűnbe keveredél,*
- benne lehet lenni → *bűneiben járjon*
- amelyben van rangsor (**szándékos cselekedet**) → *valának elsőik a bűnben*
- amiből nem lehet kikerülni → *bűneim elborítják fejemet*
- van mélysége → *mélyebben merültek bűneikbe*
- amiben ha benne maradunk, meghalunk → *bűneitekben fogtok meghalni*
- amibe bele születünk → *bűnben születél* (eredendő bűn)
- ami változhat → *a bűnnek ideig-óráig való gyönyörűségét*
- ami lehet fertőző (pl. betegség) → *meg nem fertéztetek magokat... minden bűneikkel*
- A BŰN EGYÉB metaforái
- A BŰN
- ТИТОК → *kitudódik a bűn*

- (TITKOS) CSELEKEDET → *a bűnön nem kapták (azért titkos, mert rossz → ha bevallod, nyílttá lesz)*
- TÖRVÉNYTELEN, HAZUG CSELEKEDET → *ki vádol... bűnnel*
- HELY/ÁLLOMÁS, ahová el lehet jutni → *bűnösök útján jár;* ahonnan vissza lehet jönni → *megtéréndenek az ő bűnökéből;* ahonnan valakit vissza lehet fordítani → *megtérítvén bűneitekből;* ahová el lehet vezetni valakit (akarat ellenére is) → *bűnre vezették őt*
- KÖTELEK → *bűneitől nem szakadt el*
- RABSÁG → *ő szabadítja meg az ő népét annak bűneiből*
- LENT VAN → *felemeltelek a porból;* → *bűn alatt vannak*
- A BŰNÖSSÉ VÁLÁS ÖNKÉNTELEN ESÉS LEFELÉ → *bűnbe ne ejsenek téged ellenem*
- A BŰNÖSSÉ VÁLÁS LETÉRÉS AZ EGYENES ÚTRÓL → *tekervényes a bűnös embernek úta, bűnös térít meg tévelygő útjáról*
- A BŰNÖS PISZKOS → *minden bűnötöktől megtisztultok, a tisztátalanért*
- A NEM BŰNÖS TISZTA → *a tiszta ember*

A kutatás következtetései és perspektívái. A korpusz alapján megállapíthatjuk, hogy az ember többféleképpen válhat bűnössé:

- 1) szándékosan, tudatosan (*ne engedd a te szádnak, hogy bűnre kötelezze testedet*)
- 2) nem akarva, valaki vagy valami beakaratja a bűnbe (*bűnbe kevernétek az én fejemet a királynál*)
- 3) véletlenül, ami feloldozható valamilyen áldozattal (*bűnössé lesz tévedésből*)
- 4) nem tudatosan (*ha vakok volnátok, nem volna bűnötök; ámde azt mondjátok, hogy látunk: azért a ti bűnötök megmarad*)

A konceptualizációs folyamatban központi szerepet játszik a BŰN CSELEKEDET fogalmi metafora, melynek mikéntjére (titkos, törvénytelen, stb.) is fény derült a vizsgálati korpuszban. A cselekvést lehet relativizálni, vagyis lehetnek súlyosabb illetve kevésbé súlyos következményekkel járó cselekedeteink, melyek különböző bűnökhöz vezetnek, melyek alól különböző módon kaphatunk feloldozást. Annak kiderítésére, hogy milyen összefüggések fedezhetők fel a fogalmi metaforák forrástománnyaként használt különböző élőlények, tárgyak, állapotok, cselekedetek és a céltartomány, vagyis a bűn, és annak természete között, további vizsgálatok, az egyes metaforák részletesebb elemzése szükségesek.

* *Стаття виконана за сприяння програми Колегіум Талантум, 2018р., Угорщина*
This work was supported by the Collegium Talentum 2018 Programme of Hungary.

Felhasznált irodalom

1. Bančzerowski, J. 2000. *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései.* ELTE, BTK, Budapest. 217-245.
2. Barsalou, L. W. 1999. Perceptual symbol systems. *Behavioral and Brain Sciences*, 22: 577-609.
3. Gibbs, R. W. 2006. *Embodiment and Cognitive Science.* New York and Cambridge: Cambridge University Press.
4. Kövecses, Z. 2005a. *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe.* Budapest: Typotex.
5. Kövecses, Z. 2005b. *Metaphor in Culture: Universality and Variation.* Cambridge University Press. Cambridge/New York.
6. Kövecses, Z. 2006. *A fogalmi metaforák elmélete és az elmélet kritikája.* Világosság 8-9-10: 87-97.
7. Kövecses, Z. 2010. *Metaphor. A Practical Introduction.* Második kiadás. New York: Oxford University Press.
8. Kövecses, Z. – Benczes, R. (2010). *Kognitív nyelvészet.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
9. Lakoff, G. – Johnson, M. 1980. *Metaphors We Live By.* University of Chicago Press. Chicago.
10. Lechner, I. 2015. *A bűn-fogalom konceptualizációja a Biblia szövege alapján.* In: Geccső, T., Sárdi, Cs. (szerk.) *Nyelv és kép. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához.* Budapest: Tinta Kiadó, pp. 141-148.
11. Pragglejaz Group. 2007. *MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse.* *Metaphor and Symbol*. 22 (1): 1–39.
12. Stefanowitsch, A. 2006. *Words and their metaphors: A corpus-based approach.* In: Stefanowitsch, Anatol–Gries, Stefan Th. szerk., *Corpus-based Approaches to Metaphor and Metonymy (Trends in Linguistics 171).* Mouton de Gruyter. Berlin-New York. 61-105.

У статті детально розглянуто процес концептуалізації, показано зв'язок між контекстом мови, мисленням та культурою. Описано основні риси концептуальної теорії метафори і підкреслено її важливу роль у концептуалізації. Згідно з теорією, абстрактні поняття можна зрозуміти за допомогою конкретних понять. Цей процес ілюструється прикладами поняття «гріх».

Ключові слова: *концептуалізація, концептуальна метафора, теорія концептуальної метафори, абстрактне поняття.*

The study deals in detail with the conceptualization process, the connection of the language, thinking and culture. A concept only has meaning to us if we have any experience with it. The conceptualisation of a concept can occur in our minds as a result of various cognitive processes, most of which can be traced back to our physical experiences. All of this contributes to the success of the interpretation of objects / events / concepts in our physical, social and cultural environment, that is, the creation of the meaning. These cognitive mechanisms, of course, do not function consciously and

without them it would be impossible for us to interpret the entities of the world around us. The aim of conceptual processes is to help us build up our conceptual system and interpret new experiences to expand and change it. The study presents the main features of conceptual metaphor theory and emphasizes its important role in conceptualization. In the traditional sense, metaphors are categorized as poetic images and interpreted by literary writers. The function of metaphors is thus to achieve an artistic or rhetorical effect. According to the followers of cognitive language theory, the main task of the discipline is to describe the metaphor of natural language, since the conceptual metaphor is one of the basic tools of the conceptualization process. The study focuses on the parts of conceptual metaphors, the basics and types of metaphors, and the levels of metaphor research. One of the main statements of the theory is that abstract concepts can be understood by means of concrete concepts. This process is illustrated by the example of the term "sin". It demonstrates what cognitive model can develop in our minds and what specific concepts are involved in this process.

Key words: *conceptualization, conceptual metaphor, conceptual metaphor theory, abstract concepts.*